

Θανάσης Μπράβος

ΥΠΟΘΕΣΗ ΜΟΥΛΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΥΡΕΜΠΟΡΙΟ
ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

Στις 13 Ιουνίου 1927, το πλοίο Ευαγγελίστρια, με πλοίαρχο τον Σπυριδώνα Μάνεση, που είχε μισθωθεί από τον έμπορο Δημήτριο Μουλά για να μεταφέρει τυρί που είχε φορτωθεί από το Δυρράχιο, τον Αυλώνα και το Παλέρομο, έφτασε στους Αγίους Σαράντα για να παραλάβει 457 κεφάλια τυριού και κιβώτια μυζήθρας. Όλη η ποσότητα του τυριού αυτού θα μεταφερόταν στην Πάτρα και από εκεί θα εξαγόταν στην Αμερική. Ενώ, λοιπόν, είχε δοθεί προφορική άδεια για τη φόρτωση –στην Αλβανία συνηθιζόταν να προηγείται η προφορική άδεια και μετά τη φόρτωση να ακολουθεί και έγγραφη τοιαύτη–, και ενώ είχαν φορτωθεί 300 κεφάλια τυριού, οι τελωνειακές Αρχές, δίχως λόγο, ξεφόρτωσαν όχι μόνο την έως εκείνη τη στιγμή φορτωθείσα ποσότητα αλλά και όλο το τυρί που μετέφερε το πλοίο, στοιβάζοντάς το, πατώντας το, θρυμματίζοντάς το και κρατώντας το στον μικρό χώρο του τελωνείου, όπου και οι αποσκευές των επιβατών, επί 26 ώρες όπου και «άναψε». Μετά επέτρεψαν κανονικά τη φόρτωση.

Τα παραπάνω γνωστοποιούσε ο Μουλάς με καταγγελία του στο υποπροξενείο των Αγίων Σαράντα, τα οποία άλλωστε διαπίστωσε ιδίως όμμασι και ο υποπρόξενος Σκάρπας¹. Το υπουργείο Εξωτερικών ενέκρινε την αποστολή διαβημάτων προς την αλβανική κυβέρνηση για απαίτηση εξηγήσεων σημειώνοντας ότι έπρεπε να τονιστεί πως οι Έλληνες υπήκοοι διαφυλάσσουν το δικαίωμά τους για αίτηση ανάλογης αποζημίωσης². Ταυτόχρονα, ο υπουργός Εξωτερικών Μιχαλακόπουλος ζητούσε από την πρεσβεία να παράσχει κάθε συνδρομή και ευκολία στον Μουλά που έφτανε εκεί για τακτοποίηση της υπόθεσής του με τις αλβανικές Αρχές³.

Μετά έξι μέρες, ο Μιχαλακόπουλος έστειλε με το υπ. αριθμ. 10281 κρυπτογράφημά του προς την πρεσβεία το κείμενο του διαβήματος της ελληνικής κυβέρνησης με το οποίο η τελευταία ζητούσε διαιτησία για τον καθορισμό της ζημιάς που υπέστη ο Έλληνας έμπορος, βάσει της οποίας θα επιδικαζόταν και η ανάλογη αποζημίωσή⁴.

1. Η καταγγελία Μουλά ήταν συνημμένη στο από 2 Ιουλίου 1927 έγγραφο του Σκάρπα προς το υπουργείο Εξωτερικών. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 20.2, 8838/471.

2. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 20.2, 8838, Υπουργείο Εξωτερικών προς πρεσβεία, 9 Ιουλίου 1927.

3. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 20.2, δίχως αριθμό, 10 Αυγούστου 1927.

4. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 20.2, 10281 (κρυπτογράφημα), 16 Αυγούστου 1927.

Η πρώτη αντίδραση της αλβανικής κυβέρνησης ήταν θετική, το συνήθιζε άλλωστε, αλλά μόνο για την αρχή. Υπό την έννοια αυτή, ο επιτετραμμένος (και αναπληρωτής πρεσβευτού⁵) Κοκοτάκης γνωστοποιούσε ότι ο Αλβανός υπουργός Εξωτερικών Πιαζ Νγιονί, αναχωρώντας για τη Γενεύη, υποσχέθηκε, άμα τη επιστροφή του, να διευθετήσει φιλικά το ζήτημα Μουλά, ενώ ο υπουργός Οικονομικών Σταγονά διέταξε ανακρίσεις⁶.

Ο φιλικός διακανονισμός, βέβαια, για τον Νγιονί συνίστατο τελικά, σύμφωνα με τη ρηματική διακοίνωση του αλβανικού Υπουργείου Εξωτερικών προς την ελληνική πρεσβεία (Νο 1891/III - 21 Οκτωβρίου 1927), σε άρνηση κάθε ευθύνης, η οποία επιρριπτόταν ακέραιη στον πλοίαρχο⁷.

Η έκπληξη της ελληνικής κυβέρνησης για την εν λόγω ρηματική διακοίνωση, έγινε φανερή προς την πρεσβεία, όταν ο Μιχαλακόπουλος, σε έγγραφό του προς την τελευταία⁸, με το οποίο έδινε εντολή να σταλεί διαμαρτυρία στην αλβανική κυβέρνηση, διερωτώνταν πώς ήταν δυνατό να υιοθετεί η αλβανική κυβέρνηση μια τέτοια στάση τη στιγμή που υπήρχαν όλες οι αποδείξεις από το πρωτοδικείο Πάτρας για τη ζημία που υπέστη ο Μουλάς⁹.

Όταν, πράγματι, ο Κοκοτάκης επέδωσε τη ρηματική διακοίνωση, ο Νγιονί απάντησε ότι δεν μπορούσε να δεχτεί τη λύση της διαιτησίας, υποσχέθηκε όμως ότι θα διατάξει αυστηρότερες ανακρίσεις. Στην παρατήρηση του Κοκοτάκη ότι ανακρίσεις είχαν γίνει με το γνωστό αρνητικό αποτέλεσμα και ότι θα έπρεπε επιτέλους να δοθεί λύση, ο Νγιονί του απάντησε επί λέξει: «Υπάρχουν ανακρίσεις μετ' ενδιαφέροντος και άλλες άνευ ενδιαφέροντος. Σας υπόσχομαι, σε συντομότερο χρόνο, να έχω το σχετικό πόρισμα και να

5. Από τις αρχές καλοκαιριού 1927, που αποχώρησε ο πρεσβευτής Καψαμπέλης, έως την 26η Νοεμβρίου 1928, που επέδωσε στον βασιλιά Ζογυ τα διαπιστευτήριά του ο Λέων Μελάς.

6. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 20.2, 11246/1228, Τίρανα, 3 Σεπτεμβρίου 1927.

7. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 20.2, 14411/1484, Κοκοτάκης προς υπουργείο Εξωτερικών, Τίρανα, 23 Οκτωβρίου 1927.

8. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 20.2, 14411, Μιχαλακόπουλος προς πρεσβεία, 11 Νοεμβρίου 1927.

9. Όπως αποφάνθηκαν οι 3 πραγματογνώμονες (Αθανάσιος Βγενόπουλος, Γεράσιμος Αντζουλάτος και Ανδρέας Σηλιωτόπουλος), που ορίστηκαν από το πρωτοδικείο Πάτρας, στο οποίο κατέφυγε ο Μουλάς αμέσως όταν το πλοίο έφτασε εκεί, η ζημία ανερχόταν στο 61% του όλου εμπορεύματος. Στην αίτησή του προς τον Μιχαλακόπουλο ο Μουλάς σημείωνε ότι το φορτίο του θα του απέδιδε £30.000 (επρόκειτο για 50 τόνους τυρί). Με το ποσοστό της ζημίας να ανέρχεται στο 61% του εμπορεύματός του, η χρηματική βλάβη που υπέστη έφτανε στο ποσό των £18.300· δεν ήταν, ωστόσο, μόνον αυτό. Επρόκειτο για άλλες £10.050 στις οποίες συμπεριλαμβάνονταν οι £1.000 που θα κατέβαλε ως αποζημίωση στον πλοίαρχο, ενώ το υπόλοιπο ποσό αναφερόταν στις ζημίες που υπέστη και εξακολούθησε να υφίσταται από την απώλεια της πελατείας του στην Αμερική, εξαιτίας της μη έγκαιρης και κανονικής εκπλήρωσης των υποχρεώσεών του και του ανέφικτου της προμήθειας εκ μέρους του άλλου όμοιου εμπορεύματος για να ανταποκριθεί στις ανάγκες της τελευταίας· δεν έκανε δε λόγο για την ηθική ζημία που υπέστη. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 20.2, 10281, 4 Ιουλίου 1927.

δώσω στην υπόθεση αυτή την ευνοϊκότερη δυνατή λύση»¹⁰.

Ταυτόχρονα, ο Έλληνας επιτετραμμένος επισκέφτηκε τον υπουργό Οικονομικών για να ζητήσει επίσπευση του διακανονισμού του ζητήματος Μουλά. Ο Σταγόνα του είπε ότι, επειδή ο φάκελος από τους Αγίους Σαράντα παρουσίαζε κενά, θα έστελνε εκεί τον τμηματάρχη του Υπουργείου, Κοκοπα, για διενέργεια αυστηρότατων ανακρίσεων, ο οποίος και θα αναχωρούσε εκείνη την ημέρα κιόλας¹¹.

Στις 27 Ιανουαρίου, ωστόσο, ο Αλβανός πρεσβευτής Stavro Stavri, σε συνάντηση που είχε με τον Μιχαλακόπουλο, προκειμένου να δείξει τις φιλικές διαθέσεις της κυβέρνησής του, δήλωσε ότι η τελευταία ήταν διατεθειμένη να δεχτεί την παλαιά πρόταση περί διαιτησίας για να δοθεί λύση διαιτητική και υποχρεωτική για αμφότερα τα μέρη, ενώ δεν παρέλειψε να σημειώσει ότι η επικύρωση των υπογραφισών συμβάσεων του 1926 θα προωθούσε τις φιλικές σχέσεις των δύο χωρών, για να πάρει την απάντηση του Έλληνα υπουργού Εξωτερικών ότι για να γίνει κάτι τέτοιο θα έπρεπε να είναι ώριμες οι συνθήκες και να μην υπάρχουν ζητήματα όπως η περίπτωση Μουλά, που καθιστούσε αδύνατη στους Έλληνες υπηκόους και αυτή την άσκηση του εμπορικού επαγγέλματος, και γι' αυτό άλλωστε ζήτησε, πριν να αρχίσουν να ισχύουν οι συμβάσεις, να αποκατασταθούν καλύτεροι όροι για τα ελληνικά συμφέροντα στην Αλβανία.

Σε κάθε περίπτωση, ο Μιχαλακόπουλος, παίρνοντας στα σοβαρά την έκφραση διάθεσης της αλβανικής κυβέρνησης για διαιτησία, δεν άργησε να στείλει στον Stavri σχέδιο διαιτησίας (compromis d'arbitrage)¹². Η απάντηση, ωστόσο, του Stavri ήταν αναπάντεχη και κριτική απαράδεκτη, καθώς, αντί να βοηθήσει στην κατεύθυνση της διαιτησίας, συνέδεσε τη λύση του ζητήματος Μουλά με τα γενικώς εκκρεμούντα ζητήματα μεταξύ Ελλάδας-Αλβανίας¹³.

Ταυτόχρονα με τις εξελίξεις στην Αθήνα, ο Κοκοτάκης ενημέρωνε το υπουργείο Εξωτερικών ότι ο Σταγόνα του εμπιστεύθηκε σχετικά με το πόρισμα Κοκοπα, και προτού αυτό επιδοθεί επίσημα στον ίδιο, ότι αποφαινόταν απολύτως υπέρ των αλβανικών Αρχών των Αγίων Σαράντα, μη παραδεχόμενο καμία παρανομία ή κατάχρηση εξουσίας εκ μέρους τους, και ότι όλοι οι μάρτυρες, υπάλληλοι και έμποροι, αποφάνθηκαν ότι η αίτηση του Μουλά ήταν όλως διόλου αστήρικτη και οι ζημιές ανυπόστατες. Ο Έλληνας επιτετραμ-

10. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 20.2, 16568/1741, Κοκοτάκης προς υπουργείο Εξωτερικών, Τίρανα, 10 Δεκεμβρίου 1927.

11. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 20.2, 135/1836, Κοκοτάκης προς υπουργείο Εξωτερικών, Τίρανα, 22 Δεκεμβρίου 1927.

12. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 20.2, 1965, 20 Φεβρουαρίου 1928.

13. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 20.2, 2360/76, 27 Φεβρουαρίου 1928.

μένος δεν έκρυψε την έκπληξή του για το πόρισμα του ανωτέρω οικονομικού υπαλλήλου και δεν παρέλειψε να επισημάνει στον Αλβανό υπουργό Οικονομικών ότι θα μπορούσε να δεχτεί ενδεχόμενη αμφισβήτηση του συνόλου της ζημιάς, αλλά η άρνηση κάθε ευθύνης και ζημιάς ήταν εντελώς αστήρικτη, όταν μάλιστα υπήρχαν επίσημες εκθέσεις πραγματογνωμοσύνης και ένορκες καταθέσεις οι οποίες έτσι αυτόματα θεωρούνταν αναληθείς. Άλλωστε η ελληνική κυβέρνηση δεν ζήτησε ορισμένη αποζημίωση, αλλά μόνο τον διορισμό διαιτητού για την εξακρίβωση της ζημιάς και τίποτε παραπάνω. Ο Σταγona του απάντησε ότι προσωπικά αποδεχόταν αυτή τη λύση, την οποία και θα υποστήριζε να γίνει δεκτή από το υπουργικό συμβούλιο. Την άποψη ότι υπήρξε όντως ζημία ασπάστηκε και ο Hil Mosi¹⁴ παραδεχόμενος ότι η λύση της διαιτησίας ήταν η πρακτικότερη και υποσχέθηκε ότι θα υποβάλει την πρόταση αυτή στο υπουργικό συμβούλιο. Ως προς το τελευταίο δε, ο Γ. Γραμματέας του υπουργείου Εξωτερικών Xhafer Vila, την προηγούμενη της αναχώρησής του για την Αθήνα, δήλωσε στον Κοκοτάκη ότι ούτε ο Zogu, εν ανάγκη, θα εναντιωνόταν στη λύση της διαιτησίας¹⁵.

Είχαν παρέλθει περισσότεροι από 3 μήνες όταν ο Μιχαλακόπουλος ζήτησε από την πρεσβεία να μεταφέρει στον Αλβανό υπουργό Εξωτερικών την έκπληξή του για την επιστολή Stavgi που αναμείγνυε στην απάντησή του για ένα ειδικό θέμα, για το οποίο φαινόταν ότι έμπαινε ήδη σε πορεία διευθέτησης, ζητήματα γενικής φύσης (κτήματα, μειονοτικό, συμβάσεις) όλως άσχετα προς αυτό, καθώς και για το γεγονός ότι μετά τη διέλευση τόσο χρόνου δεν είχε υπάρξει απάντηση της αλβανικής κυβέρνησης επί της προτεινόμενης διαιτησίας. Προέτρεπε, λοιπόν, τον Vtioni να δώσει συγκεκριμένη απάντηση στο ελληνικό σχέδιο, ενώ αξίωνε από την πρεσβεία να καταδείξει στον τελευταίο ότι η υπόθεση Μουλά είχε κάνει μεγάλη εντύπωση στον ελληνικό εμπορικό κόσμο, ο οποίος, υπάρχοντας αυτού του προηγούμενου, δίσταζε να αναλάβει εμπορικές εργασίες στην Αλβανία και ότι η λύση του ζητήματος αυτού θα επιδρούσε σημαντικά και στην εφαρμογή της ελληνο-αλβανικής εμπορικής συνθήκης· επιπλέον, ζητούσε από την πρεσβεία να γνωρίσει στο Υπουργείο, με απόλυτη μυστικότητα, εάν κατά την κρίση της υπήρχε κανένας Αλβανός δικαστής, έστω μουσουλμάνος, στον οποίο θα ήταν δυνατό ενδεχομένως να ανατεθεί με εμπιστοσύνη η διαιτησία¹⁶.

Μέχρι τον Δεκέμβριο του 1931 η υπόθεση εκκρεμούσε. Είχε γίνει, ωστόσο,

14. Χρημάτισε νομάρχης Κορυτσάς και στις αρχές του 1928 υπογράφει ως υπουργός Εξωτερικών, ενώ το 1932 είναι υπουργός Παιδείας· πέθανε τον Δεκέμβριο του έτους αυτού.

15. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 20.2, 1728/163, Κοκοτάκης προς υπουργείο Εξωτερικών, Τίρανα, 1 Φεβρουαρίου 1928.

16. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 20.2, 2360, 8 Ιουνίου 1928.

σαφές στην ελληνική πρεσβεία ότι η αλβανική κυβέρνηση είχε αποφασίσει να μην το λύσει διά διπλωματικών διαπραγματεύσεων, αλλά να ακολουθήσει τη δικαστική οδό· είχε καταστήσει, εξάλλου, εναργές στον ενδιαφερόμενο ότι, προκειμένου να πετύχει την ικανοποίηση της απαίτησής του, θα έπρεπε να προσφύγει στα δικαστήρια¹⁷.

Το πρόβλημα, όμως, της υπόθεσης Μουλά δεν θα έπρεπε να αντιμετωπιστεί ως ένα ατυχές γεγονός στις σχέσεις των δύο χωρών, αλλά μάλλον ως ένα χαρακτηριστικό σύμπτωμα των διαθέσεων των αλβανικών Αρχών έναντι της ελληνικής εμπορικής παρουσίας και ιδιαίτερα εκείνης που είχε να κάνει με το εμπόριο του τυριού.

Έτσι, 3 μήνες πριν από τη δράση των τελωνειακών Αρχών των Αγίων Σαράντα σε βάρος του Δ. Μουλά, ο υποπρόξενος Σκάρπας ανέφερε τις από μακρόν πιέσεις της αλβανικής κυβέρνησης επί των Ελλήνων τυρέμπορων που εργάζονταν εκεί, σημειώνοντας ότι, μολονότι υπήρχε συνεννόηση μεταξύ ελληνικής πρεσβείας και αλβανικής κυβέρνησης να επιτρέπεται η ελεύθερη και άνευ διατυπώσεων προσέλευση Ελλήνων τεχνιτών στην Αλβανία για εξάσκηση του επαγγέλματός τους, εντούτοις το αλβανικό προξενείο στην Κέρκυρα αρνήθηκε συστηματικά τη χρονιά εκείνη να επικυρώσει τα διαβατήρια των τεχνιτών τυροκόμων¹⁸, εφόσον δεν υπήρχε επιστολή Αλβανού υπηκόου που να πιστοποιεί ότι ο Έλληνας τυρέμπορος εργαζόταν συνεταιρικά με εκείνον· δεν παρέλειψε να τονίσει, βέβαια, ότι μια τέτοια ενέργεια αποτελούσε αθέτηση της προφορικής συνεννόησης μεταξύ των δύο κυβερνήσεων¹⁹.

Ενώ, λοιπόν, τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι Έλληνες τυρέμποροι δεν φαίνονταν να μειώνονται, αποφάσισαν να απευθυνθούν στον υπουργό Εξωτερικών αποστέλλοντάς του τηλεγράφημα στο οποίο ανέπτυσαν περιεκτικά τις δυσχέρειες που συναντούσαν αιτούμενοι θερμά την παρέμβασή του.

«Πιεζόμενοι παρά των αλβανικών Αρχών, άπαντες ευρισκόμενοι εν Αγ. Σαράντα Έλληνες υπήκοοι, τυρέμποροι το επάγγελμα, έχοντες τεχνίτας τυροκόμους πλέον των 400, Έλληνες υπηκόους ωσαύτως, ανεφέρθημεν προ δύο μηνών εις το αυτόθι υποπροξενείον ίνα ενεργήση μέσω της πρεσβείας και αι αλβανικά Αρχαί παύσωσι τας αλληπαλή-

17. Βασίλειος Κόντης (επιμ.), *Ελληνισμός της Βορείου Ηπείρου και ελληνοαλβανικές σχέσεις*, τ. IV (1930-1940), Αθήνα: Εστία, 1997, έγγραφο 39.

18. Ο πρεσβευτής Καφαμπέλης, ωστόσο, πληροφορούσε ότι, σε ρηματική διακοίνωση που απηύθυνε στο αλβανικό υπουργείο Εξωτερικών, του γνωστοποιήθηκε με το έγγραφο 454/3 Φεβρουαρίου 1927 ότι οι αλβανικές Αρχές ποτέ δεν αρνήθηκαν να δώσουν βίζα σε Έλληνα υπήκοο, έμπορο ή παρασκευαστή τυριού· αντιθέτως, κατά τη διάρκεια του Ιανουαρίου, προχώρησαν στη χορήγηση βίζας για 45 ελληνικά διαβατήρια που ανήκαν σε παρασκευαστές τυριού. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 4.1, 5585/472, Τίρανα, 9 Απριλίου 1927.

19. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 4.1, 4232/219, Σκάρπας προς πρεσβεία, Αγ. Σαράντα, 8 Μαρτίου 1927.

λους πιέσεις ας υφιστάμεθα stop. Βλέποντες ότι ουδέν αποτέλεσμα έλαβεν η ενέργειά μας αυτή και εξακολουθούσιν αι πιέσεις αυστηρότερον, απευθυνόμεθα προς υμάς ίνα παρακαλέσωμεν την ημετέραν εξοχότητα να πράξητε τα δέοντα και δοθή τέρμα εις την αφόρητον ταύτην κατάστασιν: [απαριθμούνται τα προβλήματα]

1. απαγόρευσις παρ' αλβανικών Αρχών ελεύσεως τεχνιτών μας εξ' Ελλάδος άνευ συμμετοχής ειδικής προσκλήσεως Αλβανού υπηκόου όστις να είναι συμμετοχος εις την εργασίαν μας,
2. φορολογία σκευών τυροκομίας, τα οποία μέχρι σήμερα εισήγοντο ατελώς,
3. τριπλός δασμός επί φορτώσεων και εκφορτώσεων του αυτού εμπορεύματος εις την αυτήν λιμενικήν περιφέρειαν,
4. υπέρογκος φόρος επιτηδεύματος»²⁰.

Το πρόβλημα εξακολούθησε αμείωτο το 1927, με το αλβανικό υπουργείο Εξωτερικών να σιωπά στις επανειλημμένες έγγραφες και προφορικές οχλήσεις της πρεσβείας και με τον άδικο φόρο επιτηδεύματος που επιβλήθηκε εκείνη ακριβώς τη χρονιά να παραμένει, έτσι ώστε, ενώ οι Αλβανοί έμποροι πλήρωναν φόρο που ποτέ δεν ξεπερνούσε τα 350 χρ. φρ. ετησίως, οι ημέτεροι, εφαρμοζόμενης της κατά σtάνη φορολογίας, πλήρωναν από 500 μέχρι 2.000 χρ. φρ., δηλαδή 80 χρ. φρ. κατά σtάνη²¹.

Μόλις έναν χρόνο μετά, η πρεσβεία έλαβε τη ρηματική διακοίνωση 576/29 Φεβρουαρίου 1928²², ως απάντηση στη δική της ρηματική διακοίνωση 238/21 Φεβρουαρίου 1928, με την οποία το αλβανικό υπουργείο Εξωτερικών την πληροφορούσε ότι, σύμφωνα με την αρμόδια υπηρεσία, οι Έλληνες έμποροι δεν πλήρωναν τίποτε περισσότερο παρ'ά μόνο τον ενδεδειγμένο φόρο²³.

20. Το τηλεγράφημα 2970/26 Μαρτίου 1927 υπέγραψαν οι τυρέμποροι Δημήτριος Πολλής, Γεράσιμος Βαλλιανάτος, Ηλίας Πνευματικός, Σπύρος Κατοικογιάννης, Χρήστος Τζιλιάνος, Σταύρος Βαλλιανάτος, Παναγής Καπατσώρης, Νίκος Τρογιαννός, Σπύρος Πνευματικός. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 4.1.

21. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 4.1, 220, Σκάρπας προς πρεσβεία, Αγ. Σαράντα, 3 Μαρτίου 1928.

22. «Les impôts de patente ont été appliqués conformément au règlement relatif à huit sujets hellènes demeurant à Delvino, lesquels ayant fait leur réclamation dans le délai, fixé par la loi, le conseil Administratif a pris une décision en faveur des intéressés.

Ceux-ci étant tombés d'accord ont continué à payer régulièrement les impôts de patente susmentionnés.

Les commerçants de fromage payent seulement l'impôt de patente basé sur le gain qui leur revient de l'industrialisation du lait destiné à la fabrication du fromage et ne sont pas soumis à aucune autre taxe, sauf lorsqu'ils exercent un autre métier, et dans ce cas, ils sont surchargés d'un second impôt de patente ainsi comme on agit envers les ressortissants albanais qui appartiennent à cette catégorie».

23. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 4.1, 2809/280, Κοκοτάκης προς ΥΠΕΞ, Τίρانا, 29 Φεβρουαρίου 1928.

Είχε γίνει μάλλον φανερό πως οι Αλβανοί ήταν αποφασισμένοι να εξαλείψουν τη συγκεκριμένη ελληνική εμπορική δραστηριότητα. Οι πληροφορίες, μάλιστα, που άντλησε ο Σκάρπας από τον πρόεδρο της νεοσύστατης αλβανικής εταιρείας “Delle”²⁴, Σαχίνη, θα επέτρεπαν πολύ μικρά περιθώρια αμφιβολίας ως προς την παραπάνω διαπίστωση: η αλβανική κυβέρνηση προετίθετο να της παράσχει κάθε ευκολία και προνόμιο, όπως η παραχώρηση σε αυτήν της εκμετάλλευσης του ιχθυοτροφείου του Βουθρωτού, που μέχρι τότε βρισκόταν στα χέρια ελληνο-αλβανικού ομίλου. Ο Σαχίνης, μάλιστα, συνεχίζοντας είπε ότι η Delle θα ζητούσε, και μάλλον θα έπαιρνε, το προνόμιο της ατελούς εξαγωγής στην Αμερική των παρασκευασμένων από αυτήν τυριών, ενώ η παραγωγή των Ελλήνων τυρέμπορων που δραστηριοποιούνταν στην Αλβανία θα υφίστατο βαρύ φόρο εξαγωγής²⁵, ενέργεια, ασφαλώς, που θα έθετε σε πολύ μειονεκτική θέση, ως προς τις τιμές πώλησης στην Αμερική, το τυρί των τελευταίων²⁶.

Δεδομένων των παραπάνω, δεν ήταν παράξενο που ο υποπρόξενος των Αγίων Σαράντα, βαθύς γνώστης της αλβανικής νοοτροπίας και σκληρός πολέμιός της, αποφαινόταν αρνητικά για το μέλλον των Ελλήνων τυρέμπορων: «Η αλβανική κυβέρνηση, που δεν παραιτείται της πολιτικής των πιέσεων, την οποία μετέρχεται εναντίον τους, θα επιφέρει τελικά και την απομάκρυνσή τους από την Αλβανία». Ο ίδιος, πάντως, έγραφε πως η πολιτική αυτή εκ μέρους των Αλβανών ιθυνόντων θα απέβαινε επιζήμια πρώτα-πρώτα για τους ίδιους. Το συμφέρον, φρονούσε, της αλβανικής κυβέρνησης ήταν να συνεχίσουν να εργάζονται εκεί οι Έλληνες τυρέμποροι και αυτό ήταν προφανές αν αναλογιζόταν κανείς ότι η ετήσια αποστολή τυριού στην Αμερική

24. Επρόκειτο για τη μοναδική αλβανική ανώνυμη εταιρεία, με έδρα το Αργυρόκαστρο, που ιδρύθηκε για την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας και ιχθυοτροφίας και την παρασκευή τυριού προς εξαγωγή στην Αμερική. Η εταιρεία, όμως, παρ' ότι τύχαινε της επίσημης υποστήριξης της αλβανικής κυβέρνησης, αντιμετώπιζε τον ανταγωνισμό της ελληνικής βιομηχανίας τυριού που ποριζόταν από την Αλβανία μέσω του υλικού της.

25. Παρόμοιο πρόβλημα αντιμετώπιζαν οι τυρέμποροι, αλλά αυτή τη φορά με την εισαγωγή του τυριού στην Ελλάδα. Μέσω του υποπροξενείου Αγίων Σαράντα, οι τυρέμποροι της περιοχής Σπύρος Κατσιογιάννης, Γεράσιμος Βαλλιανάτος, Α. Πνευματικός, Χρήστος Τζιλιάνος, Ι. Φάντης και Α. Καπατώρης έστειλαν αίτηση προς τον υπουργό Οικονομικών Γ. Καφαντάρη «περί απαφίσεως φορολογίας εις τυρόν επικαλούμενον κλοτσούρι».

Με αυτήν τον παρακαλούσαν να επαναφέρει την αρχικώς ισχύουσα διάταξη η οποία επέτρεπε την εισαγωγή του τυριού αυτού δίχως κανένα φόρο (ως κατώτερης ποιότητας), μιας και στο νέο νόμο περί φορολογίας τυριού συμπεριελήφθη το κλοτσούρι, προφανώς κατά λάθος, στα οριζόμενα προς φορολογία τυριά, με συνέπεια η εισαγωγή του στην Ελλάδα να καθίσταται αδύνατη, λόγω της επιβληθείσας φορολογίας, η οποία ήταν ανώτερη της τιμής πώλησης του τυριού αυτού. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 4.1, 5545/498, Σκάρπας προς υπουργείο Εξωτερικών, Αγ. Σαράντα, 12 Μαΐου 1928.

26. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 4.1, 187, Σκάρπας προς πρεσβεία, Αγ. Σαράντα, 25 Φεβρουαρίου 1928.

ήταν περί τους 2.000 τόνους, ποσότητα η οποία αντιπροσώπευε 18-20 εκατομμύρια λιγρίτες και τα χρήματα αυτά δαπανώνταν και πάλι στη χώρα. Ωστόσο, ήδη λόγω των τεθέντων περιορισμών, οι τυρέμποροι άρχισαν να στρέφονται προς την Ιταλία, όπου οι συνθήκες γι' αυτούς ήταν κατά πολύ συμφερότερες από τις αντίστοιχες στην Αλβανία. Και αν υπολόγιζε κανείς ότι η Delle δεν θα μπορούσε να τους υποκαταστήσει²⁷, τότε η απομάκρυνση των Ελλήνων τυρέμπορων, θα αποδεικνυόταν πιο καταστρεπτική για το αλβανικό εμπόριο παρά για τους ημέτερους τυρέμπορους²⁸.

Πέραν, όμως, της σημασίας που είχε για την αλβανική πλευρά η συγκεκριμένη εμπορική δραστηριότητα, αυτό που σίγουρα ενδιέφερε περισσότερο ήταν η σημασία της για την ελληνική πλευρά και οι επιπτώσεις σε αυτήν από τη μείωση ή την πλήρη ανάσχεσή της. Μπορεί, βέβαια, ο αριθμός των Ελλήνων τυρέμπορων να ανερχόταν μόνο σε 10, αλλά αυτοί απασχολούσαν περί τους 400 εργάτες, Έλληνες υπηκόους επίσης. Η αναστολή της εμπορικής αυτής δραστηριότητας θα επέφερε βαρύ πλήγμα, κατά τον Σκάρπα, στα ελληνικά συμφέροντα τόσο από εθνικής όσο και οικονομικής άποψης, διότι με την εργασία αυτή των τυρέμπορων, όχι μόνο αναπτύχθηκε σημαντικά το ελληνο-αλβανικό εμπόριο, αλλά υπήρξε ωφελιμότητα και ως προς την εκμάθηση της ελληνικής, καθόσον οι περισσότεροι Αλβανοί βοσκοί μιλούσαν ελληνικά, υποχρεωθέντες γι' αυτό λόγω των εμπορικών συμφερόντων. Εάν, όμως, αποσύρονταν οι Έλληνες τυρέμποροι, θα έβρισκαν κατάλληλη ευκαιρία οι Ιταλοί ομόλογοί τους, που μέχρι τότε δεν μπορούσαν να τους συναγωνιστούν, και, επωφελούμενοι της περίπτωσης, θα αντικαθιστούσαν τους αποσυρθέντες ημέτερους με δικούς τους τυροκόμους²⁹.

Γίνεται φανερό, λοιπόν, ότι επρόκειτο για ένα σημαντικό ζήτημα, ένα ακόμη «αγκάθι», στις σχέσεις των δύο χωρών. Όπως δε σημείωνε και ο υποπρόξενος Σκάρπας, τα επεισόδια αυτά εντάσσονταν στο πλαίσιο των ελληνο-αλβανικών σχέσεων με τις δυσκολίες και τις πιέσεις που ασκούσαν οι

27. Η Delle, σύμφωνα με τον Σκάρπα, δεν θα μπορούσε να αντικαταστήσει τους ημέτερους τυρέμπορους, διότι, ακόμη κι αν κατόρθωνε να παρασκευάσει τυρί ίδιας ποιότητας, δεν είχε στην Αμερική τους ανάλογους καταναλωτές. Επιπλέον δε, η οικονομική κατάσταση της εταιρείας, δύο μόλις χρόνια μετά τη σύστασή της, βρισκόταν επί ξυρού ακμής: το ιχθυοτροφείο του Βουθρωτού, το οποίο, παρά τις υποσχέσεις, δεν της εκχωρήθηκε δωρεάν, και από το οποίο ήλπιζε να αντλήσει τα πρώτα κέρδη, υποχρεώθηκε να το αγοράσει από τον Mehmet Bej Konica, στον οποίο στο μεταξύ το είχε δωρίσει ο Zogu: άμεση συνέπεια αυτού ήταν η εταιρεία να έχει περιέλθει σε τέτοια θέση, ώστε να φοβάται να ζητήσει από τους μετόχους την καταβολή των υπολοίπων του κεφαλαίου, και μόνο με κυβερνητική χορηγία ήλπιζε να αναστηλώσει τα οικονομικά της. ΑΥΕ, 1929, (Α' 1928-1929) Α/4, 2452/121, Μ.Κ. Μελάς (υποπρόξενος Αργυροκάστρου) προς υπουργείο Εξωτερικών, Αργυρόκαστρο, 18 Φεβρουαρίου 1929.

28. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 4.1, 281, Σκάρπας προς πρεσβεία, Αγ. Σαράντα, 14 Μαρτίου 1928.

29. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 4.1, 4232/219, Σκάρπας προς πρεσβεία, Αγ. Σαράντα, 8 Μαρτίου 1927.

αλβανικές Αρχές σε βάρος των ημετέρων τυροκόμων στη Ν. Αλβανία να αποτελούν όχι μόνο χαρακτηριστική εκδήλωση της αλβανικής νοοτροπίας εναντίον του ελληνικού εμπορίου, αλλά και τη σαφώς διαγραφόμενη γενικότερη πολιτική της αλβανικής κυβέρνησης κατά του ομογενούς στοιχείου, η οποία απέβλεπε στο να απογοητεύσει με κάθε τρόπο το ελληνικό κεφάλαιο και να εμποδίσει οριστικά κάθε είδους ελληνική οικονομική διείσδυση³⁰.

Η εύκολη, ίσως, ερμηνεία αυτής της αρνητικής κατάστασης θα ήταν δυνατό να στηριχθεί στην επίγνωση του ιδιαίτερου τρόπου με τον οποίο πολιτεύονταν οι Αλβανοί απέναντι στην Ελλάδα, παρουσιαζόμενοι από τη μια μεριά να επιθυμούν τις φιλικότερες σχέσεις με αυτήν, δρώντας ωστόσο από την άλλη με έναν τρόπο αντίθετο προς τις υποσχέσεις τους μέχρι του σημείου να μπορεί να οριστεί αυτός σε ορισμένες περιπτώσεις εχθρικός. Έτσι, τόσο η Αλβανία του Fan Noli³¹ όσο και του Zogu³² δεν έπαψε να διατείνεται ότι επιζητούσε στενότερες σχέσεις με την Ελλάδα, μέχρι του σημείου να προταθεί από την πρώτη υιοθέτηση κοινής πολιτικής των δύο χωρών³³. Γρήγορα, όμως, έγινε αντιληπτό ότι καθόλου δεν ίσχυαν οι υποσχέσεις και τα μεγάλα λόγια, σε σημείο μάλιστα που ο Έλληνας πρεσβευτής να φτάνει να ομολογεί ότι μόνο ψέματα και υποσχέσεις ξέρει η αλβανική κυβέρνηση και ότι η πολιτική του Zogu βασιζόταν στο ψέμα και την παρελκυσή³⁴. Από την άλλη μεριά, η διαπίστωση πως ο Zogu είχε μετατρέψει την Αλβανία σε προτεκτοράτο της Ιταλίας και δεν ενδιαφερόταν για τίποτε άλλο παρά μόνο για το συμφέρον του³⁵, θα μπορούσε ενδεχομένως να εξηγήσει την αυτοχειριαστική τακτική, για την οικονομική ευημερία της χώρας, της αλβανικής διοίκησης με την παρεμβολή συνεχών προσκομιμάτων στην ομαλή λειτουργία της εμπορικής δραστηριότητας των Ελλήνων τυρεμπόρων

30. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 20.2, 8838/471, Αγ. Σαράντα, 2 Ιουλίου 1927.

31. ΑΥΕ, 1924, Α/5 20, 6208/557, Αβραμίδης (Αντισυνταγματάρχης, αντιπρόσωπος της Ελλάδας στη Διεθνή Επιτροπή Διαχάραξης Ελληνο-αλβανικών Συνόρων) προς υπουργείο Εξωτερικών, Φλώρινα, 31 Ιουλίου 1924· ΑΥΕ, 1924, Α/5 2, 6312, Αβραμίδης προς υπουργείο Εξωτερικών, Κορυτσά 3 Αυγούστου 1924.

32. ΑΥΕ, 1925, Γ/62/α, 1291/62, Πανουριάς προς Γεώργιο Ρούσσο, Δυρράχιο, 11 Ιανουαρίου 1925· ΑΥΕ, 1925, Γ/62/5, 6620/273, Αναφορά Τσιρογιάννη (VIII Μεραρχία) προς υπουργείο Εξωτερικών, Ιωάννινα, 24 Απριλίου 1925· ΑΥΕ, 1930, Α/4/1, 8883, υπουργείο Εξωτερικών (όπου συνημμένα συνομιλία του Αλβανού πρεσβευτή με τον διευθυντή του ιδιαίτερου γραφείου του υπουργού, Β. Παπαδάκη) προς πρεσβεία, 22 Ιουλίου 1930.

33. ΑΥΕ, 1924, Α/5 18, 6376/922, Πανουριάς προς υπουργείο Εξωτερικών, Δυρράχιο 16 Ιουλίου 1924.

34. ΑΥΕ, 1925, Γ/62/3, 12351/1557, Πανουριάς προς υπουργείο Εξωτερικών, Δυρράχιο, 26 Αυγούστου 1925· ΑΥΕ, 1926, Φακ. 67, υποφ. 3, τμήμα 1, 18752/4439, Πανουριάς προς Χατζηκυριάκο (προσωρινός υπουργός Εξωτερικών), Δυρράχιο, 24 Δεκεμβρίου 1925.

35. ΑΥΕ, 1927, Φακ. 28.6, Έκθεση Νίσκου (Γραμματέας), Τίρανα, 17 Φεβρουαρίου 1927.

και την εμμέσως σκοπούμενη αντικατάστασή τους από τους Ιταλούς ομολόγους τους.

Η ολοκλήρωση, ωστόσο, του κύκλου των ευθυνών δεν θα μπορούσε να κλείσει εάν δεν καταλογίζονταν και αυτές που ανήκαν στην ελληνική πλευρά. Δύσκολα θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι η Ελλάδα δεν έβλεπε την Αλβανία υπεροπτικά· η τελευταία δεν φάνταζε στα ελληνικά μάτια ως ένα γνήσια κυρίαρχο κράτος, αλλά ως ένα προσωρινό και τεχνητό κατασκευάσμα, χρήσιμο ίσως για να κρατά μακριά τη Γιουγκοσλαβία από την Ιταλία, αλλά ταυτόχρονα και φορέα κινδύνου μιας και θα μπορούσε να αποτελέσει εφιαλτήριο για την τελευταία να πραγματοποιήσει τις βαλκανικές της φιλοδοξίες³⁶.

Υπό την έννοια αυτή, η συμπεριφορά και η στάση της κυβέρνησης της Αθήνας σε αρκετές περιπτώσεις φάνηκε να απέχει λίγο από την προαναφερθείσα άποψη, προκαλώντας την οργή της αλβανικής πλευράς. Ενώ, λοιπόν, είχε συνυπογράψει στις 13 Οκτωβρίου 1926 4 συμβάσεις (εμπορική, προξενική, ιθαγένειας και εγκατάστασης), δεν προχώρησε στην επικύρωσή τους, ενώ η Αλβανία είχε σπεύσει να το κάνει. Δεν ήταν, επομένως, καθόλου παράξενο που η τελευταία δυσανασχετούσε· ακόμη κι αν προβάλλονταν δικαιολογίες του τύπου ότι η Βουλή είχε να ασχοληθεί με θεμελιώδη ζητήματα αναφορικά με το νέο Σύνταγμα, δεν διέφευγε της προσοχής, όπως παρατηρούσε η ημεπίσημη «Shqipëria», ότι η τελευταία ωστόσο είχε βρει χρόνο να επικυρώσει τις υπογραφείσες ελληνοϊταλικές συμβάσεις περί εμπορίου και ακτοπλοΐας³⁷.

Η επίσημη δικαιολογία για τη μη επικύρωση ήταν βέβαια ότι, επειδή, σύμφωνα με την 4η σύμβαση, εάν επικυρωνόταν, οι Αλβανοί υπήκοοι θα έπαιρναν μεγαλύτερη αποζημίωση για τα απαλλοτριωθέντα κτήματα³⁸ από ό,τι οι Έλληνες, και επειδή και οι 4 συμβάσεις είχαν καταρτιστεί ταυτόχρονα και αποτελούσαν ένα σύνολο συμφωνιών με τις οποίες ρυθμιζόνταν συμ-

36. FO 371/19518 [R 1081/1081/19], Ετήσια Αναφορά για το 1934, παράγραφος 54.

37. ΑΥΕ, 1927, Φακ. 94.1, τμήμα 1, 5875/566, Καψαμπέλης προς υπουργείο Εξωτερικών, Τίρανα, 18 Απριλίου 1927.

38. Με την έλευση των προσφύγων, η ελληνική κυβέρνηση προχώρησε στην απαλλοτρίωση όλων των μεγάλων ιδιοκτησιών (τσιφλίκια). Μεταξύ των ιδιοκτητών που επλήγησαν από αυτό το μέτρο ήταν και Αλβανοί υπήκοοι. Η έκταση της απαλλοτριωθείσας γης, σύμφωνα με τους αλβανικούς ισχυρισμούς, ανερχόταν σε 500.000 στρέμματα, ενώ η ελληνική άποψη ήταν ότι δεν υπερέβαινε τις 200 με 250.000. Τελικά, ύστερα από (πρόχειρη, όπως γράφει ο υπουργός Εξωτερικών Καραπάνος) εξέταση που έκαναν οι αρμόδιες υπηρεσίες, βρέθηκε ότι η έκταση των αλβανικών απαλλοτριωμένων κτημάτων αφορούσε 1.887.725 στρέμματα, δηλαδή υπερτριπλάσια έκταση από αυτήν που είχαν προβάλλει οι Αλβανοί ως επίσημη απαίτησή τους. ΑΥΕ, 1927, Φακ. 94.2, τμήμα 2, 13578, Έκθεση Καραπάνου προς πρεσβεία, Αθήνα, 18 Δεκεμβρίου 1928.

βατικά οι σχέσεις Ελλάδας-Αλβανίας, θα ήταν δύσκολο να τεθούν σε εφαρμογή οι 3 συμβάσεις δίχως να θιγεί το ζήτημα των απαλλοτριωμένων κτημάτων· άρα θα έπρεπε να διευθετηθεί το τελευταίο για να επικυρωθούν και οι υπόλοιπες 3 συμβάσεις³⁹. Θα έπρεπε να σημειωθεί, ωστόσο, ότι οι Αλβανοί είχαν αποσυνδέσει το ζήτημα της 4ης σύμβασης από την επικύρωση των υπολοίπων τριών.

Σε σημείωμα, ωστόσο, της Πολιτικής Διεύθυνσης (δίχως αριθμό πρωτοκόλλου και δίχως χρόνο) η ερμηνεία για τη μη επικύρωση της 4ης σύμβασης ήταν διαφορετική. Ομολογούνταν, λοιπόν, ότι αυτή δεν έγινε όχι μόνο γιατί το Δημόσιο θα πλήρωνε πολλά, αλλά και γιατί έτσι θα μπορούσε να αναγκαστεί η αλβανική κυβέρνηση να έλθει σε συμφωνία με την ελληνική, ώστε η αποζημίωση για την απαλλοτρίωση να καθοριστεί επί άλλης βάσης, ευνοϊκότερης για το ελληνικό Δημόσιο. Επιπλέον, η σύμβαση παρείχε επί αμοιβαιότητα πολλά δικαιώματα εισόδου και εγκατάστασης Αλβανών υπηκόων στην Ελλάδα, τους οποίους σε πολλές περιπτώσεις εξομοίωνε προς τους ιθαγενείς. Επειδή, όμως, οι συμβάσεις των άλλων κρατών είχαν γίνει επί τη βάση της ρήτρας του μάλλον ευνοούμενου κράτους, τα χορηγούμενα στους Αλβανούς πολίτες πλεονεκτήματα θα επεκτείνονταν και σε αυτές (προφανώς εννοεί τις συμβάσεις) άνευ αμοιβαιότητας προς τους Έλληνες πολίτες στα άλλα κράτη. Κατέληγε δε με κυνικότητα σημειώνοντας ότι εν πάση περιπτώσει δεν ενδιέφεραν και τόσο τα δικαιώματα των Αλβανών, εφόσον τα αντίστοιχα δικαιώματα των Ελλήνων είχαν εξασφαλιστεί με την εμπορική σύμβαση η οποία ασχολούνταν και με την εγκατάσταση των Ελλήνων στην Αλβανία στα ίδια όρια που ετίθεντο στις άλλες συμβάσεις με άλλα κράτη· επομένως, δυνάμει αυτής (εφόσον επικυρωνόταν) η είσοδος και η εγκατάσταση των Ελλήνων στην Αλβανία ήταν εξασφαλισμένη⁴⁰. Επιπλέον, ακόμη και ο Μιχαλακόπουλος ομολόγησε ουσιαστικά την πραγματική αιτία της μη επικύρωσης, όταν, σε συνομιλία του με τον πρεσβευτή της Μ. Βρετανίας στην Αθήνα Sir Percy Loraine και σε ερώτηση του τελευταίου για τους λόγους που παρακάλυαν την εφαρμογή των υπογραφεισών συμβάσεων, και ιδιαίτερα την εμπορική, απάντησε ότι η ελληνική κυβέρνηση δεν προέβαινε στην ανταλλαγή των επικυρώσεων, γιατί είχε εκκρεμή ζητήματα με την Αλβανία τόσο οικονομικής όσο και πολιτικής φύσης, μη επικαλούμενος καθόλου την επίσημη δικαιολογία⁴¹.

39. ΑΥΕ, 1927, Φακ. 94.2, τμήμα 2, δίχως αριθμό πρωτοκόλλου, Σημείωμα Πολιτικής Διεύθυνσης ΥΠΕΞ, Αθήνα, 9 Αυγούστου 1928.

40. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 4.2.

41. Αυτά γνωστοποίησε ο πρεσβευτής της Μ. Βρετανίας στην Αλβανία Seeds, όταν επισκέφτηκε τον διευθύνοντα την ελληνική πρεσβεία Κοκοτάκη. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 20.1, 1733/149,

Συνεπώς, επρόκειτο μάλλον για πολιτική πυγμής προς την ασθενέστερη Αλβανία για να υποχρεωθεί η τελευταία να λύσει τις διαφορές της με την Ελλάδα σύμφωνα με τους όρους της τελευταίας. Βέβαια, η θέληση της Ελλάδας να οδηγήσει τη διευθέτηση των αντιθέσεων της με την κυβέρνηση των Τιράνων σύμφωνα με τους δικούς της όρους δεν ήταν αθέμιτη ούτε και αταίριαστη με τα διεθνή ειωθότα. Το πρόβλημα στην περίπτωση αυτή ήταν ότι δεν έγινε με λεπτότητα (*tact*) ούτε και υπήρξε προϊόν εμπειριστατωμένης μελέτης για τα όρια στα οποία θα έπρεπε να φτάσει η ελληνική πίεση-παρέκλυση για να μην προκαλέσει τα αλβανικά αντανάκλαστικά σε βάρος του εκεί διαβιούντα ελληνικού πληθυσμού. Υπό την έννοια αυτή, όταν ο αλβανικός Τύπος άρχισε να καλεί ανοιχτά για επιβολή αντιποίνων σε βάρος των Ελλήνων της Αλβανίας⁴², τα περιθώρια κινήσεων της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής είχαν στενέψει με μόνη διέξοδο την πολιτική πυγμής και όχι εκείνη της διευθέτησης επί αμοιβαία αποδεκτών παραχωρήσεων.

Αλλά, ακόμη κι όταν τελικά επικυρώθηκαν οι συμβάσεις⁴³, η ελληνική πλευρά, δίχως να έχει αντιληφθεί τη σημασία που είχε για τους Αλβανούς το ζήτημα της αποζημίωσης των απαλλοτριωμένων κτημάτων⁴⁴ και παρά τις προειδοποιήσεις από την πρεσβεία στα Τίρανα ότι οι πλείστοι, αν όχι όλοι από αυτούς που είχαν γαίες που καταλήφθηκαν από την Ελλάδα, ήταν σημαίνοντες Αλβανοί⁴⁵ (υπουργοί, βουλευτές, γεροϋσιαστές, ισχυροί μπήδες), «εις τρόπον ώστε η παράταση της εκκρεμότητας αυτής να αποτελεί διαρκή κίνδυνο και φυτώριο της καθ' ημών καταφοράς, που δημιουργεί φανατικούς εχθρούς και παρεμποδίζει την καλύτερευση των σχέσεών μας

Κοκοτάκης προς Μιχαλακόπουλο, Τίρανα, 1 Φεβρουαρίου 1928.

42. ΑΥΕ, 1927, Φακ. 94.2, τμήμα 2, Άρθρο της εφημερίδας των Τιράνων «Kombi» (Έθνος) της 30ης Ιουνίου 1928 και της «Skekulli i Ri» (ο νέος αιώνας) του Δυραχίου της 5ης Αυγούστου· ΑΥΕ, 1929, (Α΄ 1928-1929) Α/4, 9158/484, Αθ. Ν. Χαλκιάπουλος (Γεν. Πρόξενος) προς υπουργείο Εξωτερικών, Κορυτσά, 10 Αυγούστου 1929.

43. Η περί ιθαγένειας σύμβαση τέθηκε σε ισχύ από 20 Νοεμβρίου, η εμπορική από 25 Νοεμβρίου και η περί εκδόσεως εγκλημάτων από 10 Δεκεμβρίου, αν και άρχισε να εφαρμόζεται από 10 Νοεμβρίου 1928. Τα κείμενα των εν λόγω συμβάσεων δημοσιεύτηκαν στο υπ. αριθμ. 212 φύλλο της εφημερίδας της κυβέρνησης (τεύχος πρώτο) της 13ης Οκτωβρίου 1928. ΑΥΕ, 1928, Φακ. 4.2, 13658, Υπουργείο Εξωτερικών προς τη Γεν. Διοίκηση Θεσσαλονίκης, 23 Δεκεμβρίου 1928.

44. Διεξοδική ανάλυση του ζητήματος των απαλλοτριωμένων κτημάτων στην εξόχως ενδιαφέρουσα μονογραφία της Ελευθερίας Μαντά, *Οι Μουσουλμάνοι Τσάμηδες της Ηπείρου*, Θεσσαλονίκη: ΙΜΧΑ, 2004, σ. 63-69, 73-78.

45. Mehdi Frashëri πολιτικός σύμβουλος στο ΥΠΕΞ, Xhafer Yri υπουργός Παιδείας, Pertef Rogoni Γ. Γραμματέας υπουργείου Παιδείας, Xhafer Vila Γ. Γραμματέας υπουργείου Εξωτερικών, Hysen Vitioti τέως υπουργός Εξωτερικών, Zija Torpani γεροϋσιαστής, Xhemal Dibra γεροϋσιαστής. ΑΥΕ, 1927, Φακ. 94.2, τμήμα 1, 1743/171, Κοκοτάκης προς υπουργείο Εξωτερικών, Τίρανα, 3 Φεβρουαρίου 1928.

μαζί τους»⁴⁶, υιοθέτησε ανακόλουθη πολιτική που απογοήτευσε και εξόργισε τους Αλβανούς.

Έτσι, ενώ συμφιλιώθηκε τελικά με την ιδέα να μη διενεργηθεί η αποζημίωση μέσω ομολογιών πληρωτέων σε 30 χρόνια⁴⁷, φτάνοντας μάλιστα στο συμπέρασμα ότι με τη συμφωνία για πληρωμή σε πέντε ή δέκα ετήσιες δόσεις θα ήταν δυνατό να ελέγχεται η γειτονική χώρα⁴⁸, και ενώ το ίδιο το ποσό της αποζημίωσης δεν ήταν καθόλου μεγάλο⁴⁹, αφού οι ίδιοι οι Αλβανοί είχαν δεχτεί αυτοβούλως τη μείωσή του αρκεί να δινόταν σε χρήμα και όχι σε ομολογίες⁵⁰, και ενώ τελικά ανακοίνωσε την απόφασή της να ολοκληρώσει τη διαδικασία για πληρωμή των αλβανικών κτημάτων προ της επίλυσης του εκκλησιαστικού και σχολικού ζητήματος⁵¹, το ζήτημα δεν επιλύθηκε γιατί η ίδια η ελληνική κυβέρνηση υπαναχώρησε ζητώντας να δοθεί η αποζημίωση σε ομολογίες πληρωτέες στο 25% της ονομαστικής αξίας τους, πράγμα που σήμαινε ότι μετά την αφαίρεση αμοιβών και δαπανών (fees and costs) οι Αλβανοί κτηματίες θα εισέπρατταν περί το 15% της αξίας της ιδιοκτησίας

46. ΑΥΕ, 1927, Φακ. 94.2, τμήμα 1, 207/13, Κοκοτάκης προς Μιχαλακόπουλο, Τίρανα, 6 Ιανουαρίου 1928. Το ίδιο σημειώνει και ο Λέων Μελάς. ΑΥΕ, 1927, Φακ. 94.2, τμήμα 2, 13578/1726, Τίρανα, 13 Δεκεμβρίου 1928.

47. Η πρόβλεψη για πληρωμή σε μετρητά και όχι ομολογίες αναφερόταν ρητά στη συνομιλία του Μιχαλακόπουλου με τον πρώτο αντιπρόσωπο της Αλβανίας Mit'hat Frashëri στη Γενεύη την 24η Φεβρουαρίου 1930. Κόντης 1997, έγγραφο 16.

48. ΑΥΕ, 1927, Φακ. 94.2, τμήμα 1, δίχως αριθμό πρωτοκόλλου, Σημείωμα για τα εκκρεμήλληνοαλβανικά ζητήματα επιδοθέν στον υπουργό Εξωτερικών από τον Διευθυντή των πολιτικών υποθέσεων Ι. Πολίτη, 14 Απριλίου 1928· ΑΥΕ, 1927, Φακ. 94.2, τμήμα 2, 8262/898, Κοκοτάκης προς Αλέξανδρο Καραπάνο, Τίρανα, 10 Ιουλίου 1928.

49. Αντικειμενικά, το ποσό, εφόσον δινόταν σε 5 ισόποσες ετήσιες δόσεις, αντιστοιχούσε (κατά μέσον όρο) περίπου στο 1/241 των ετησίων εσόδων των 5 οικονομικών ετών 1928-1933. Επρόκειτο δηλαδή για μια δαπάνη που θα μπορούσε να γίνει, προκειμένου να λυθεί ένα μείζον ζήτημα που ταλάνιζε τις ελληνο-αλβανικές σχέσεις (για τα μεγέθη του προϋπολογισμού βλ. στο [υπό δημοσίευση άρθρο] Bravos Thanassis, Economic, social and political features of interwar Greece). Το ίδιο, άλλωστε, υποστήριξε και ο τμηματάρχης του Προϋπολογισμού Μαυρίκης, όταν διαβεβαίωνε ότι δεν υπήρχε κανένα κώλυμα, ότι ήταν δηλαδή δυνατή η καταβολή του απαιτούμενου ποσού από τον προϋπολογισμό. ΑΥΕ, 1927, Φακ. 94.2, τμήμα 1, δίχως αριθμό πρωτοκόλλου, Σημείωμα Ι. Πολίτη, 14 Απριλίου 1928.

50. Ο Αλβανός υπουργός Εξωτερικών Ντιονί, σε συνομιλία του με τον Κοκοτάκη, δέχτηκε το ποσό της αποζημίωσης να είναι 200 εκατομμύρια δραχμές. ΑΥΕ, 1927, Φακ. 94.2, τμήμα 2, 8262/898, Κοκοτάκης προς Αλέξανδρο Καραπάνο, Τίρανα, 10 Ιουλίου 1928. Ο Ζογυ, μάλιστα, έφτασε να πει: «δώσατέ μας ό,τι ποσό θέλετε, αρκεί να μας δώσετε κάτι για να δικαιολογηθώ κι εγώ έναντι των δικαιούχων που με παραζαλίζουν καθ' εκάστην με τις διαμαρτυρίες τους». ΑΥΕ, 1927, Φακ. 94.2, τμήμα 2, 13303/1564, Κοκοτάκης προς Καραπάνο, Τίρανα, 9 Νοεμβρίου 1928.

51. ΑΥΕ, 1930, Α/4/1, 8790/994, Μελάς προς υπουργείο Εξωτερικών, Τίρανα, 27 Ιουνίου 1930. Ο Έλληνας πρεσβευτής έσπευσε αμέσως να υπογραμμίσει το λανθασμένο της απόφασης εκείνης.

τους⁵². Τελικά, το 1933, η αλβανική κυβέρνηση υποχώρησε από την αρχική απαίτησή της και δέχτηκε η αποζημίωση να γίνει σε ομολογίες και όχι σε χρήμα⁵³.

Σε κάθε περίπτωση, πάντως, το ερώτημα ως προς την υπόθεση Μουλά και εκείνη των τυρέμπορων παραμένει: πώς θα μπορούσε, δηλαδή, μέσα σε τέτοιο κλίμα να επιλυθούν ήσσοнос, ουσιαστικά, σημασίας ζητήματα όπως τα προαναφερθέντα, τη στιγμή που η Ελλάδα, ασχέτως αν ήταν ισχυρότερη, δεν φαινόταν να είναι διατεθειμένη να διευκολύνει την επίλυση των διαφορών της με την Αλβανία. Θα επιβαλλόταν ασφαλώς να διευκρινιστεί ότι η συμβολή της Αθήνας στην επίλυση των εκκρεμοτήτων δεν θα έπρεπε να λογιστεί ως αναγκαία υποχώρηση στην άκαμπτη στάση της Αλβανίας, που έτσι κι αλλιώς ήταν αδύνατο να υποχρεώσει την Ελλάδα με τη γλώσσα της ισχύος να ενδώσει, αλλά ως μέσο που, θεωρητικά τουλάχιστον, θα προλείανε το έδαφος για στενότερες οικονομικές σχέσεις με την κυβέρνηση των Τυράνων, άρα προαγωγή και των πολιτικών σχέσεων, επομένως έμμεσα και βελτίωση των συνθηκών για τον ελληνικό πληθυσμό στη γειτονική χώρα.

52. FO 371/16774 [C 1121/1121/19], Ετήσια Αναφορά για το 1932, παράγραφος 28. Στο σημείωμα επί του ζητήματος των εν Ελλάδι αλβανικών κτημάτων της 1ης Ιουνίου 1933, γινόταν παραδεκτό ότι οι δικαιούχοι, λόγω των μικρών εκτιμήσεων, της πτώσης της δραχμής και της πτώσης της τιμής των κτηματογράφων, θα λάμβαναν μόλις το 10ο της περιουσίας που στερήθηκαν. Κόντης 1997, έγγραφο 60.

53. FO 371/18399 [C 1788/200/19] Ετήσια Αναφορά για το 1933, παράγραφος 39.